

Hoogleraar Jan Van Damme

'Zittenblijven heeft negatief effect'

In België blijven meer kinderen zitten dan in Nederland. Toch toont onderzoek volgens de Vlaamse hoogleraar Jan Van Damme aan dat zittenblijvers het aan het eind van het schooljaar slechter doen dan hun nieuwe klasgenoten. Hij pleit daarom voor onderwijs op maat.

Veel van wat fout loopt in de schoolloopbaan loopt fout vanaf de start en moet vanaf de start aangepakt worden, zegt Jan Van Damme, emeritus hoogleraar en onderzoeker bij het Centrum voor Onderwijseffectiviteit en -evaluatie verbonden aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Uit zijn onderzoek blijkt dat zich onder voortijdig schoolverlaters relatief veel vroege zittenblijvers bevinden.

Wat is het verband tussen zittenblijven en schooluitval?

'Leerlingen die al een keer zijn blijven zitten, haken sneller af als ze later nog eens problemen hebben. We hebben onderzocht wat er op termijn met zittenblijvers gebeurt. De grootste groep studeert gewoon af. Ze hebben een jaar verloren, maar ja, er was een probleem en dat probleem is in het voortgezet onderwijs opgelost. In netto effect vonden we geen verschil met klasgenoten wat betreft hun prestaties en beleving. Een jaartje ouder dan de klasgenoten is dus geen probleem, maar twee jaar ouder wel. Dan bevordert een gebrek aan schoolprestaties en sociale integratie het schoolverlaten zonder startkwalificatie. Dat was het meest negatieve effect dat we zagen. Dat zijn we nu grondiger aan het bekijken, aansluitend bij de internationale literatuur.

Vlaamse leerkrachten verwijzen veel leerlingen, tien procent van de jongens, door naar het speciaal onderwijs, maar laten ook veel leerlingen zitten. Aan het eind van de lagere school is één op de vijf

leerlingen wel een keer blijven zitten. In het eerste leerjaar (onze groep 3, red.) zeven procent en dat is veel. Grosso modo zal dat niet zoveel verschillen met Nederland. Maar bij ons blijft ook één op de drie zitten in het voortgezet onderwijs en in het eerste jaar van de universiteit. Al met al hebben wij veel vertraagde leerlingen.'

Onderzoek naar de effectiviteit van zittenblijven is dus van maatschappelijk belang. Voorstanders veronderstellen dat het de verdere schoolcarrière van zittenblijvers helpt als zij in het jaar dat ze overdoen worden bijgespijkerd. Bovendien zouden zwakke leerlingen meer zelfvertrouwen krijgen als zij het jaar beginnen met een forse kennisvoorsprong op hun nieuwe klasgenoten. Tegenstanders vrezen dat onvoldoende nieuwe intellectuele uitdaging gedragsproblemen in de hand werkt.

Wie heeft er gelijk?

'Toen we in de jaren negentig met onderzoek begonnen naar het effect van zittenblijven in het eerste en tweede jaar van het voortgezet onderwijs, zagen we dat zittenblijvers op korte termijn beter presteerden. Ook in hun niet-cognitieve ontwikkeling voelden ze zich een stuk beter, zowel in het jaar dat ze overdeden als in het jaar daarna. Maar enkele jaren later waren de effecten bij diezelfde leerlingen minder positief en zagen we meer negatieve effecten.

Nu volgen we al een jaar of acht een groep van zesduizend kinderen vanaf de derde kleuterklas (onze

groep 2, red.). Die zitten nu in het begin van het voortgezet onderwijs. Op dit moment bekijken wij de effecten van zittenblijven in het eerste leerjaar. Daarvoor vergelijken we zittenblijvers niet alleen met leerlingen die niet zijn blijven zitten, maar ook met hun nieuwe klasgenoten. De scores lopen niet sterk uiteen, maar je ziet dat de zittenblijvers het in het begin een klein beetje beter, maar aan het eind van het schooljaar iets slechter doen dan hun nieuwe klasgenoten. Op het eind van het derde leerjaar blijven ze al achterop. Zittenblijven heeft geen positief effect, eerder integendeel. Je ziet hyperactief gedrag bij zittenblijvers. Ze vertonen in het begin minder probleemgedrag maar later juist meer. Datzelfde geldt voor zelfstandigheid in de klas: in het begin meer, later minder. Ze blijven haast systematisch achter bij hun nieuwe klasgenoten.

Ook vergeleken met hun vroegere klasgenoten zie je dat ze niet voor alle vakken in dezelfde mate groeien. Daarbij komt dat de leerkracht negatiever over de prestaties van de zittenblijvers oordeelt dan over die van de anderen. Niet alleen in het jaar dat ze overdoen, ook nog twee, drie jaar later. Alsof de leerkracht vindt dat het kind beter had moeten presteren omdat het een jaartje ouder is. De negatieve effecten bleken nog duidelijker uit de perceptie van de leerkracht dan uit de testresultaten zelf. Eigenlijk zou het beter zijn als de kinderen zouden doorstromen. Ze zouden daar beter uitkomen.'

Hoe zou het anders kunnen?

'Er zijn landen waar niemand blijft zitten, Scandinavische landen bijvoorbeeld. Die differentiëren

sterker. Ook Vlaamse onderzoekers kijken daarnaar. Er moeten alternatieven worden geboden. Maar het is niet zo dat er één goede oplossing is. Ik zie toch een beweging in de richting van onderwijs op maat. Voor wat in de groep voor individuen onvoldoende werkt, moeten we alternatieven zoeken. In kleine groepen of individueel. Sterker differentiëren om alle leerlingen aan hun trekken te laten komen, ook de sterken. Dat is natuurlijk een zeer moeilijke opdracht,

maar ook een aangename opdracht als je ziet dat het effect heeft.

Leerkrachten hebben de neiging tamelijk homogene klassen te maken. Net als in Nederland is in Vlaanderen het basisonderwijs voor de sterke leerlingen niet goed. In internationale vergelijkingen blijven onze sterke leerlingen het meest achter, terwijl onze zwakke leerlingen het in vergelijking wel goed doen. Dat komt doordat leerkrachten als ze differentiëren, alleen differentiëren voor de zwakste

groep. Ze helpen de zwakste maar ze dagen de sterke leerlingen onvoldoende uit.

We hebben een sterker soort leerkracht nodig in het lager onderwijs. Er is een tijd geweest dat onze onderwijzers intellectueel en maatschappelijk zeer sterk waren. Maar door de democratisering van het onderwijs gaat iedereen die dat aankan naar de universiteit. De instroom naar de lerarenopleiding is toch wel een probleem aan het worden. In Nederland heb je de academische pabo. Wij zijn ook zoiets aan het bedenken.'

Hoe bepalen leerkrachten eigenlijk of een kind blijft zitten?

'Gezond verstand. Wij hebben zeer weinig centrale toetsen; alleen een aantal peilingen op het eind van het zesde jaar. Toetsen is niet onze stijl. Scholen genieten in Vlaanderen een grote autonomie wat betreft onderwijsmethoden. Professionals hebben een zekere autonomie nodig en wij vinden dat de overheid zich niet te veel mag bezighouden met de school. Wij hebben in 1830 de Nederlanders buiten gegooid, omdat koning Willem I scholen begon op te richten in België. Wij vonden dat geen taak voor de koning. De overheid mag wel een beetje beleid voeren natuurlijk, maar niet te veel. Het is veel beter als de directie en het team zich zelf verantwoordelijk voelen voor wat er met de kinderen gebeurt. Dat is hier de traditie. De keerzijde daarvan is dat de overheid het ook niet nodig vindt praktijkgericht didactisch onderzoek te laten uitvoeren. Dat is een handicap, omdat de scholen nog niet echt met gegevens werken. Zij kijken niet goed: waar staan onze leerlingen nu en wat zouden we moeten doen opdat die leerlingen het verder zouden brengen. Ze hanteren wel leerlingvolgsystemen, maar beleidsmatig ermee werken, komt nog niet echt van de grond. Daarom zijn wij nu bezig met een schoolfeedbackproject. Wij kunnen voor scholen hun toegevoegde waarde berekenen en die vergelijken met soortgelijke Vlaamse scholen. Zodat ze weten waar hun leerlingen staan, in de hoop dat de scholen echt met die gegevens gaan werken en er vroegtijdiger tussen komen. Maar ik ben toch niet zo negatief. Er zijn geen enorme verschillen tussen scholen. Uit metingen van het netto effect blijkt dat alle scholen in Vlaanderen gemiddeld hun leerlingen ongeveer even ver brengen. Alles samen doen onze leerkrachten en scholen het niet zo slecht. En Nederlandse ouders denken dat ook, want die sturen hun kinderen naar Vlaanderen. Maar het kan nog beter. Het is al goed als scholen zich bewust zouden zijn: bij wie werkt dat en bij wie werkt dat niet? En er dan iets aan doen. Net als in Nederland wat opbrengstgerichter gaan werken. Daar zijn we volop mee bezig.' ■

'In Nederland heb je de academische pabo. Wij zijn ook zoiets aan het bedenken'